

Bijlage VWO
2022

tijdvak 1

maatschappijwetenschappen

Bronnenboekje

Opgave 1 Slapen in het openbaar

tekst 1

Dutten in het openbaar

Het Japanse 'inemuri' is een gebruik waar veel mensen uit het Westen jaloers op zullen zijn. Het beschrijft iets wat men bijna overal elders zeer
5 beschamend zou vinden. Als je het letterlijk vertaalt, betekent 'inemuri' 'aanwezig zijn terwijl je slaapt', en feitelijk is die vertaling wel heel passend, want 'inemuri' is in slaap
10 vallen waar andere mensen bij zijn terwijl je andere dingen zou moeten doen – en dit kan dus ook zijn, sterker nog, dit is vaak, in slaap vallen in een vergaderruimte terwijl je
15 eigenlijk had moeten luisteren. Toch wordt 'inemuri' niet als schandelijk ervaren, zoals het in het Westen het geval zou zijn, waar men slapen tijdens werkuren, laat staan
20 tijdens een vergadering, ziet als blijk dat men de controle heeft verloren en dus als een teken van zwakte. In plaats daarvan beschouwt men het in zijn algemeen juist als ultiem
25 bewijs dat de slaper zo'n grote toewijding aan het werk voor de dag legt dat hij tijdelijk uitgeput is geraakt. (...) Het is een soort zakelijke oorlogswond om mee te
30 pronken. Maar alleen als men het op de juiste manier doet, want er zijn wel degelijk regels. "Je status is van belang", zegt dr. Brigitte Steger, een

Oostenrijkse socioloog die verbonden
35 is aan de universiteit van Cambridge en gespecialiseerd is in de Japanse cultuur. "Als je nog maar net bij het bedrijf werkt, en nog moet aantonen dat je gaat voor het bedrijf, kun je het
40 nog niet maken om te gaan slapen." (...)
Daarnaast kent 'inemuri' ook een voorschrift met betrekking tot houding – het is wel eerzaam om in slaap te vallen terwijl je er tegen
45 vecht, maar niet als je het expres doet. "Het moet eruitzien alsof je meedoet aan de vergadering, alsof je zeer geconcentreerd bent", zegt Steger. "Je kan niet onder de tafel
50 gaan liggen, of zo. Je moet rechtop zitten alsof je ingespannen aan het luisteren bent, en dan je hoofd neerleggen." Als het je lukt om een stabiele houding in te nemen, dan
55 kan een 'inemuri' vijf minuten, of 30 minuten, of een uur duren... zo lang als nodig is. Als iemand tegen je begint te praten, dan moet je gewoon weer wakker worden en antwoorden.
60 De Japanners slapen te weinig (...) dus het is logisch dat dit land zo'n drastische oplossing nodig heeft. Maar een dutje doen en de behoefte aan een dutje tussendoor, dat komt
65 overal voor. (...)

naar: The Guardian, 2015

tekst 2

De Japanse kunst van het (niet) slapen

Japanners slapen niet. Dit zegt iedereen, de Japanners voorop. Het is natuurlijk niet waar. Maar het is wel een zeer interessante culturele en sociologische bewering. Het positieve imago van de werkbij die 's nachts korter slaapt en neerkijkt op 's ochtends uitslapen, lijkt te worden vergezeld door een ruimhartige tolerantie voor het zogeheten 'inemuri' – dutten in het openbaar vervoer en tijdens werkoverleggen, lessen en lezingen. (...)

Na een aantal jaren van onderzoek naar het verschijnsel, kwam ik eindelijk tot het inzicht dat 'inemuri' niet als slapen wordt gezien. Men vindt het niet alleen iets totaal anders dan 's avonds slapen in een bed, men beschouwt het ook als iets totaal anders dan een middagdutje of een 'powernap'. Hoe dit te duiden? (...) Het door socioloog Ervin Goffman ontwikkelde concept 'betrokkenheid binnen sociale contexten' kan van pas komen om de sociale betekenis van 'inemuri' en de regels die erbij horen te begrijpen. Door onze lichaamstaal en verbale communicatie zijn wij tot op zekere hoogte altijd betrokken bij elke situatie waar we fysiek bij aanwezig zijn. Maar we hebben wel de mogelijkheid om onze focus te verdelen in dominante en secundaire betrokkenheid. Binnen deze context kan men 'inemuri' beschouwen als secundaire betrokkenheid waar men zich aan kan overgeven op voorwaarde dat het sociale evenwicht

van het moment niet verstoord wordt – vergelijkbaar met dagdromen. En, hoewel de slaper mentaal 'afwezig' kan zijn, moet deze wel terug kunnen keren naar de sociale interactie ter plekke op het moment dat zijn of haar actieve bijdrage nodig is. Daarbij moet men wel de indruk van betrokkenheid bij de dominante context wekken door middel van lichaamshouding, lichaamstaal, kleding en dat soort zaken. (...) De inspanning die men doet om erbij te zijn wordt doorgaans meer gewaardeerd dan wat men daadwerkelijk bereikt. Getuige ook deze bijdrage van een informant: "Wij Japanners zijn aanhangers van de Olympische gedachte – meedoen is belangrijker dan winnen." IJver, wat je laat zien door lange werkdagen te maken en je beste beentje voor te zetten, wordt in Japan zeer gewaardeerd als positieve morele eigenschap. (...) Bescheidenheid is daarnaast ook een hooggewaardeerde deugd. Dus is het niet mogelijk om op te scheppen over je eigen ijver – en dus heeft men subtiele alternatieven nodig om toch sociale erkenning te krijgen. (...) De Japanse 'inemuri'-gewoonte hoeft dus niet een neiging tot luiheid bloot te leggen. Het is eerder een informeel onderdeel van het Japanse sociale leven dat bedoeld is als garantie voor het uitvoeren van werktaken, door de mogelijkheid om even tijdelijk 'weg' te zijn tijdens het uitvoeren van die taken. (...)

naar: Steger, BBC, 2016

Opgave 2 EU-campagne tegen euroscepsis

tekst 3

Wat is Euroscepticisme eigenlijk?

Meer dan een halve eeuw integratie binnen de EU heeft een diepgaande verwevenheid gecreëerd tussen het politieke, economische en sociale lot van haar lidstaten. Tegelijkertijd wordt de EU geplaagd door diepe verdeeldheid en conflicten binnen en langs haar grenzen. De politieke breuklijnen doorkruisen het continent van Noord naar Zuid over economische hervormingen en bezuinigingen, en van Oost naar West over migratie en mensenrechten. Tegelijkertijd gaat Euroscepticisme onder de bevolking een belangrijkere rol spelen in verkiezingen en ook in de partijpolitiek. (...)

Opvattingen over Europa zijn een weerspiegeling van de nationale omstandigheden waarin mensen zich bevinden. (...) Euroscepticisme komt tot stand door de voordelen van het huidige lidmaatschap in de EU, de status quo, te vergelijken met de mogelijke voordelen van een alternatieve situatie. De vraag is, hoe zou het ons en ons land zijn vergaan buiten de EU? Onderzoek (...) wijst uit dat de loyaliteit ten aanzien van de EU zwak is, omdat burgers zich maar in geringe mate Europees voelen. Het gaat burgers voornamelijk om: *how much have you done for me lately?*¹⁾ (...) Als een land deel uitmaakt van de EU kunnen burgers gebruikmaken van bepaalde

publieke goederen en diensten die nationale stelsels zelf niet zouden kunnen leveren. Maar deze voordelen kunnen ook als duurbetaald worden gezien, zoals het moeten accepteren van de gerechtelijke invloed van het Europese Hof of de economische invloed van de Europese Centrale Bank. (...)

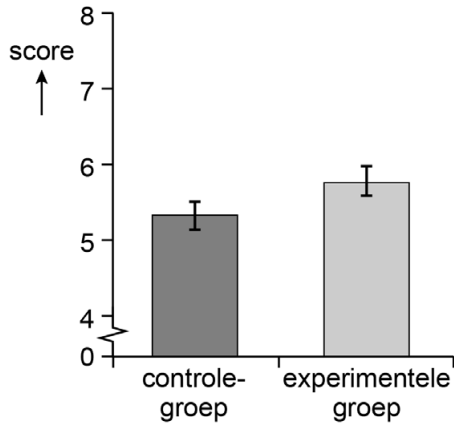
Eurosceptici geloven dat hun land ook buiten de EU kan overleven (of zelfs goed zal gedijen). (...) Het feit dat de mate van Euroscepticisme hoger is in lidstaten die het goed doen, zowel economisch als bestuurlijk, en lager is in staten die slechter presteren, heeft te maken (...) met het feit dat burgers over het algemeen hun eigen nationale regeringen verantwoordelijk houden voor de staat van de economie en het bestuur – niet de EU. Politicologische studies tonen daarbij aan dat mensen krediet en schuld toeschrijven aan de politici die ze het best kennen, dat wil zeggen die in Den Haag en dus in mindere mate die in Brussel. Dit is des te minder opmerkelijk als men bedenkt dat nationale politici zelf ook niet graag toegeven dat ze er op belangrijke beleidsterreinen niet zo toe doen. Nationale regeringen zullen graag krediet opeisen voor gunstige economische omstandigheden in een poging om kiezers te winnen. (...)

bron: De Vries, VU, 2019

noot 1 *how much have you done for me lately?* = hoeveel heb jij onlangs voor mij gedaan?

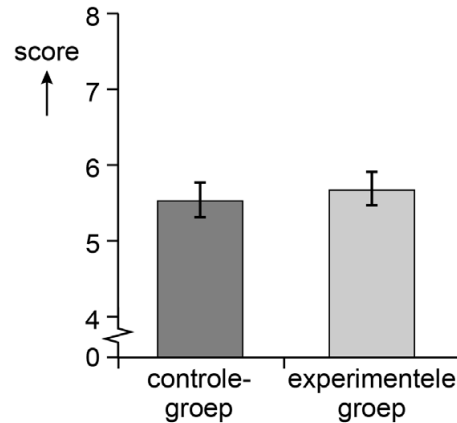
figuur 1

Het effect van de EU-campagne op steun voor Europese integratie, 2018 (N=2128)



figuur 2

Het aanhouden van het effect van de EU-campagne op steun voor Europese integratie, 2019 (N=1583)



naar: Hernández e.a., LSE, 2020

Toelichting

De figuren laten het effect zien van het bekijken van een EU-campagnevideo via sociale media op de steun voor de EU-integratie. Voor het meten van de mate van steun hebben de respondenten op een schaal van 0 tot 10 antwoord gegeven op de vraag: “Sommigen zeggen dat de Europese integratie verder zou moeten gaan. Anderen zeggen dat de Europese integratie reeds te ver is gegaan. Wat is jouw mening?” De score 0 staat voor “Europese integratie is reeds veel te ver gegaan” en de score 10 staat voor “Europese integratie zou veel verder moeten gaan”. In figuur 1 staat het effect weergegeven direct na het bekijken van de video. In figuur 2 staat het effect weergegeven een jaar na het bekijken van de video. Het verschil in figuur 1 is significant. Het verschil in figuur 2 is niet significant.

Opgave 3 Aardgasvrije wijken

tekst 4

Optimaal samenspel voor een aardgasvrije wijk

In Nederland gebruiken we meer dan de helft van alle energie voor de warmtevoorziening van gebouwen. Sinds de jaren zestig [van de vorige 5 eeuw] komt deze warmte grotendeels uit het verbranden van aardgas. Deze brandstof moeten we naar aanleiding van het Klimaatakkoord voor 2050 vervangen door 10 alternatieven. (...)

Waarom bewoners betrekken?

De keuzes die u maakt bij de overgang naar aardgasvrije wijken komen letterlijk en figuurlijk binnen bij 15 zeven miljoen huishoudens. De warmtetransitie betekent werkzaamheden in de wijk. Huishoudens moeten op een andere manier gaan koken en verwarmen. 20 Hoewel het streven is dat de lagere energierekening eventuele aanloopkosten dekt, is het waarschijnlijk dat bewoners ook zelf financieel bij moeten dragen. In elk 25 geval moeten ze hun kook- en stookgedrag gaan aanpassen. Uit actuele praktijkervaring komt naar voren dat organisatie van bewoners (zowel huurders als huiseigenaren) 30 en samen optrekken met de (lokale) overheid zorgen voor een snellere en meer succesvolle warmtetransitie. Ook blijkt dat mensen een besluit 35 eerder accepteren als zij de procedure om tot het besluit te komen als rechtvaardig ervaren. Als u bewoners dus op tijd meeneemt in uw technische of financiële

afwegingen en als het besluit volgens 40 democratische principes tot stand is gekomen, zorgt u er ook voor dat u draagvlak krijgt voor uw besluiten. Maar bewoners betrekken doet u niet alleen om draagvlak te organiseren. 45 Er zijn genoeg bewoners die ook graag een bijdrage willen leveren. Mensen zijn hoger opgeleid, mondiger en beter geïnformeerd. Ze nemen minder aan van de overheid. 50 Ze geven zelf aan meer invloed te willen op zaken die hun directe leefomgeving beïnvloeden zoals zorg, wonen en werk. En mede dankzij goede online informatie- 55 uitwisseling zijn ze beter dan vroeger in staat om zelf oplossingen te vinden en initiatieven te ontplooien – ook op het gebied van energie. Bewoners brengen vaak specifieke 60 expertise in, die kan helpen bij het maken van keuzes.

Andere stakeholders

Gemeenten zijn niet de enige partij die aan de slag moet met de 65 transitie. Voor de provincie, het Rijk en woningcorporaties staat de opgave evengoed hoog op de agenda. En ook netbeheerders en energiemaatschappijen staan in de 70 startblokken. Evenals marktpartijen (zoals aannemers, installateurs, adviseurs en architecten); zij kunnen innovatieve oplossingen aanreiken of 75 uitvoering in de wijken. (...)

bron: Platform31, 2019

tekst 5

Pilotprojecten in Haarlem en Rotterdam

Wijk in Haarlem

Bewoners uit het Haarlemse Ramplaankwartier realiseerden in 2014 een gezamenlijk zonnedak op een nabijgelegen tennishal. (...) Na dit succes besloten enkele initiatiefnemers zich in te spannen om de wijk aardgasvrij te krijgen met een nieuw project: SpaarGas. (...) De wijk telt 1.200 woningen, veelal uit de jaren dertig en vijftig. Het Ramplaankwartier is een overwegend homogene wijk met veel hoger opgeleiden (...). Bij informatie-avonden blijkt weerstand tegen het aardgasvrijproject verwaarloosbaar. De actieve bewoners van SpaarGas opereren als een professionele bewonersorganisatie. Ze investeren in contact met medebewoners; ze versturen regelmatig nieuwsbrieven, organiseren bijeenkomsten, communiceren via Facebook en sturen twintig energiecoaches in de wijk aan, die bewoners adviseren over de energiemogelijkheden van hun woning. (...) De gemeente hoeft hieraan weinig bij te dragen, maar is beschikbaar voor ondersteuning en betaalt een vergoeding aan de projectleider (bewoner). (...) Het contact met bewoners over het aardgasvrijproject in Ramplaankwartier vindt vooral plaats door de actieve bewoners van SpaarGas zelf. De wijk organiseert een informatie-avond; de gemeente wordt uitgenodigd als spreker. De SpaarGas-bewoners hebben zelf korte lijnen met de warmtetransitie-regisseur en andere ambtenaren van

de gemeente, onder andere via het kernteam waarin ze samen zitten. (...) Voor de gemeente is het moeilijk in contact te komen met bewoners voor wie duurzaamheid geen onderwerp in het dagelijks leven is, vooral lager opgeleide Haarlemmers met een laag inkomen (...).

50 Wijk in Rotterdam

De gemeente Rotterdam heeft een gebied met ongeveer twaalfhonderd woningen in Rotterdam-Zuid aangewezen om in 2023 als eerste van het aardgas af te gaan (...). (...) Het pilotgebied Reyerdijk bestaat uit corporatiebezit¹⁾, particuliere verhuur en particuliere woningen (laagbouw en hoogbouw). Bewoners zitten qua inkomen gemiddeld net onder modaal. (...) Uit het onderzoek blijkt dat bewoners graag ontzorgd worden: als er een alternatief voor aardgas moet komen, verwachten de bewoners dat de gemeente dat regelt en verwachten ze dat ze niet méér hoeven te betalen. Het onderwerp blijkt verder niet erg te leven; een eerste informatiebijeenkomst begin 2018 werd door zes mensen bezocht. Wel maken de bewoners zich druk over de veiligheid in de wijk en de inrichting van de openbare ruimte. (...) Ze hebben dagelijkse zorgen over werk en inkomen, hun gezondheid en onderwijs voor hun kinderen. (...) In de pilotwijk zijn geen initiatiefnemers en is er heel weinig belangstelling om zich te verdiepen in het onderwerp.

bron: Platform31, 2018

noot 1 corporatiebezit = woningen die worden beheerd door woningbouwcorporaties die ze zonder winstoogmerk verhuren als betaalbare woonruimte (sociale woningbouw)

Opgave 4 Vrede in Colombia?

tekst 6

De FARC vertrekt na vredesakkoord

Tot voor kort¹⁾ leefden de bewoners hier [het dorp Argelia in de deelstaat Cauca²⁾] onder het gezag van de FARC, de marxistische guerrillabeweging met wie de Colombiaanse regering meer dan vijftig jaar oorlog voerde. (...) De FARC financierde haar strijd met het ontvoeren van burgers, maar veel meer nog met de internationale handel in cocaïne, wat de motor werd van de burgeroorlog. Het was de FARC die de boeren dwong tot het verbouwen van coca (...). De FARC eiste belasting van de bewoners, maar vervulde ook overheidstaken in het stelselmatig verwaarloosde gebied. De beweging bouwde

scholen en wegen en gaf de bewoners bescherming en een afzetmarkt voor de coca.

Toen de FARC in 2016 vrede sloot met de Colombiaanse regering trokken de guerrillastrijders zich, zoals afgesproken in het akkoord, terug uit de door hen gedomineerde gebieden en stapten uit de drugshandel. Tijdens hun afscheid, vastgelegd op een video te zien op YouTube, zwaaien de bewoners van Argelia hen feestelijk uit met ballonnen en muziek. De ex-strijders worden innig omhelsd. Sinds hun vertrek is er een machtsvacuüm³⁾.

bron: NRC, 2018

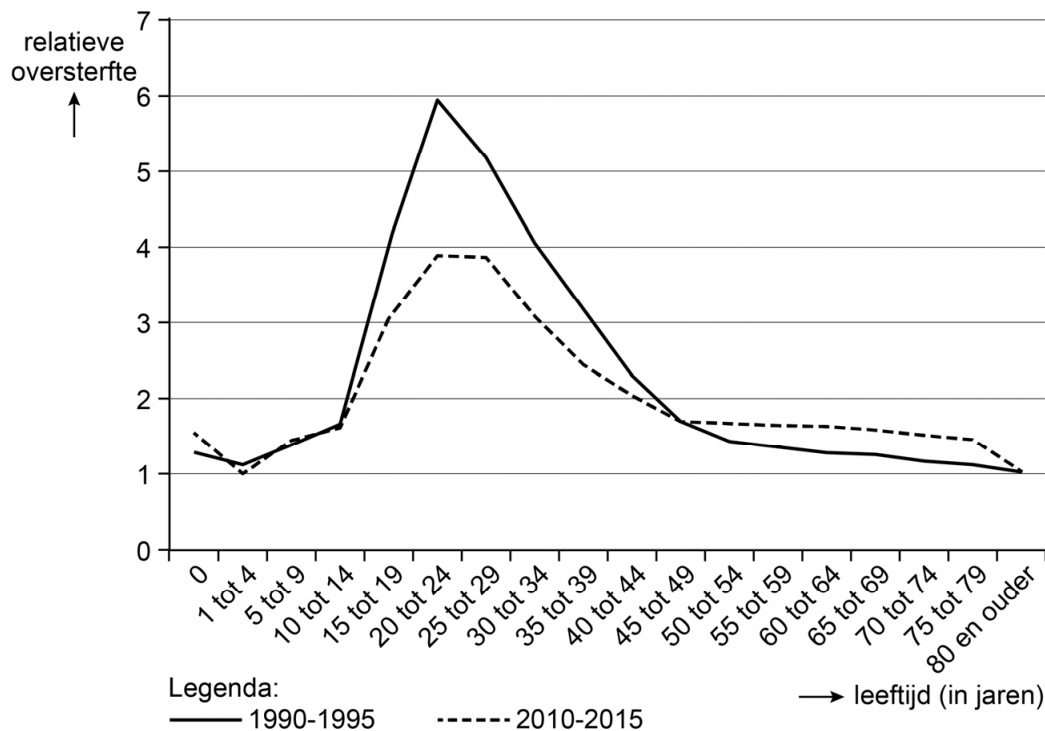
noot 1 tot 2016

noot 2 Cauca = een van de grootste cocagebieden in Colombia. Coca is de grondstof voor cocaïne.

noot 3 machtsvacuüm = situatie waarin geen van de actoren de macht heeft

figuur 3

De relatieve oversterfte onder mannen ten opzichte van vrouwen in Colombia, per leeftijdscategorie, per periode (1990-1995 en 2010-2015)



bron: DEMOS, 2020

Toelichting

In de figuur wordt voor twee periodes de relatieve oversterfte onder mannen ten opzichte van vrouwen, dat wil zeggen hoeveel keer meer mannen dan vrouwen gestorven zijn, weergegeven per leeftijdscategorie.

Voorbeeld: uit de figuur is af te lezen dat in beide perioden 1,5 keer meer jongens van ongeveer tien jaar oud stierven dan meisjes van dezelfde leeftijd.

tekst 7

Vrede in Colombia onder druk terwijl de cocateelt opbloeit

Een jaar na het aantreden van president Iván Duque [in 2018] heeft Colombia de strijd tegen de cocaplant en guerrilla's fors opgevoerd. De rechtse leider pakt de problemen in zijn land liever hardhandig aan dan met het in 2016 gesloten vredesakkoord. (...) Het land heeft met het aantreden van de rechtse president Iván Duque een roerig jaar achter de rug. Het leger sproeit het bestrijdingsmiddel glyfosaat sinds deze maand weer per helikopter op cocaplantages, een methode die eerder nog was verboden. (...)

In het kader van het Colombiaanse vredesproces ondertekenden meer dan 132.000 gezinnen in rurale gebieden vrijwillig een belofte van de cocateelt af te stappen. "Al ruim 39.000 hectare aan coca-gewassen is vernietigd, dat is uniek", zegt [oud-burgemeester] Arenas [uit deelstaat Guaviare]. Met de zogenoemde substitutieprogramma's¹⁾ zou de overheid de kleine boeren vervolgens steunen bij het vinden van alternatieve inkomensbronnen. "Het probleem is dat velen van hen deze hulp niet ontvangen", zegt Arenas. "En wanneer boeren er wel in slagen over te stappen op ananas of

cassave, blijken de kosten voor kunstmest, pesticiden en het transport naar een markt (..), niet op te wegen tegen de opbrengst. Boeren vallen vaak terug op coca. De prioriteit van Duque ligt bij het uitroeien van coca, niet bij de substitutieprogramma's. Zijn ministers zeggen zelfs dat er niet eens genoeg geld voor is." Het land heeft dan ook te kampen met een historisch hoge cocaproductie. (...)

Colombia's narcoprobleem²⁾ en het decennialange conflict met de FARC (...) gaan hand in hand. Net als in veel andere gebieden ontstond in Guaviare, lang FARC-gebied, een machtsvacuüm³⁾ toen de beweging zijn wapens neerlegde in 2016. Dat wordt nu opgevuld door andere guerrillagroepen (...) die weigerden het vredesakkoord te tekenen. (...) Het is overduidelijk dat Duque, die altijd fel tegen het vredesakkoord ageerde, harder met de vuist op tafel slaat dan zijn (...) voorganger Santos. (...) [Het] Colombiaanse leger [is] begin dit jaar (...) opgedragen twee keer zoveel militanten⁴⁾ te doden of gevangen te nemen – en daarbij een mogelijk hoger aantal burgerslachtoffers voor lief te nemen. (...)

bron: NRC, 2019

noot 1 substitutie = vervanging; het substitutieprogramma houdt in dat boeren steun van de overheid krijgen voor het vervangen van coca-gewassen door legale gewassen.

noot 2 narco = drugs, in dit geval cocaïne

noot 3 machtsvacuüm = situatie waarin geen van de actoren de macht heeft

noot 4 militanten = guerrillastrijders